

ISSN: 2687-220X

NOVUS ORBIS

Journal of Politics and International Relations
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Araştırma Makaleleri
Research Articles

Strategic Importance of The Ganja Gap in The New Security Scenario

Yeni Güvenlik Senaryosunda
Gence Koridoru'nun Stratejik Önemi

*Miguel Borja BERNABÉ-
CRESPO
Alejandro VALLINA
RODRÍGUEZ*

Euroscepticism at The National and European Levels and its Reflection in the European Parliament Roll Call Votes

Ulusal ve Avrupa Düzeylerinde Avrupa Kuşkuculuğu ve
Avrupa Parlamentosu'ndaki Oylamalara Yansıması

Mehlika Özlem ULTAN

Küresel Enerji Denklemindeki Değişimler ve Türkiye'nin Yükselişi

The Changes in Global Energy Equation and the Rise of
Turkey

Aml Çağlar ERKAN

Avrupa Birliği'nin Arktik Politikası

Arctic Policy of the European Union

Selen BALDIRAN

Hun Türkü Attila'nın Liderlik Sırları ve Orhun Yazıtlarındaki Milli Güvenlik ve Bütünleşme Kodları

National Security and Integration Codes in the
Leadership Secrets of the Hun Turk Attila and in the
Orkhon Inscriptions

Mehmet ALKANALKA

Kitap İncelemesi
Book Review

*Doris Fuchs, Marlyne Sahakian, Tobias Gumbert,
Antonietta Di Giulio, Michael Maniates, Sylvia
Lorek, Antonia Graf*

Consumption Corridors: Living A Good Life Within Sustainable Limits

Özlem TÜRKOĞLU

Duygu Özlük
Uluslararası İlişkilerde Demokrasi
Promosyonu: Hindistan Örneği

Buse OĞUZ

Editörler Kurulu / Editorial Board

Baş Editör / Editor-in-Chief

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Özgür Tüfekçi

Genel Koordinatör / General Coordinator

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Alper Tolga Bulut

Yönetici Editörler / Managing Editors

- Dr. / Dr. Hülya Kınık
- Dr. Öğr. Üyesi / Assist. Prof. Göktuğ Kıpırzlı
- Arş. Gör. / Research Assist. Fevzi Kırbaşoğlu

Kitap İnceleme Editörleri / Book Review Editors

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Bülent Şener (*Türkçe Kitap / Books in Turkish*)
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Murat Ülgül (*İngilizce Kitap / Books in English*)

Alan Editörleri / Section Editors

- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Fatma Akkan Güngör
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Yılmaz Bayram
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Ayça Eminoğlu
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Vahit Güntay
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Erol Kalkan
- Professor İsmail Köse

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

- Dr. Shane Brennan – American University in Dubai, UAE
- Dr. Alessia Chiriatti – University for Foreigners of Perugia, Italy
- Professor Murat Çemrek – Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Rahman Dağ – Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Federico Donelli – University of Genoa, Italy
- Professor Süleyman Erkan – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Professor Monique Sochaczewski Goldfeld – Escola de Comando e Estado-Maior do Exército, Brazil
- Dr. Ayla Göl – York St John University, UK
- Professor Emre İşeri – Yaşar Üniversitesi, Türkiye
- Professor Gökhan Koçer – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Dr. SungYong Lee – University of Otago, New Zeland
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Ali Onur Özçelik – Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
- Professor Alp Özerdem – George Mason University, USA
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Kaan Renda – Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Paul Richardson – University of Birmingham, UK
- Professor Didem Ekinci Sarier – Çankaya Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Hüsrev Tabak – Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Türkiye
- Professor Coşkun Topal – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye

Novus Orbis

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Journal of Politics and International Relations

ISSN: 2687-220X

Cilt 5 | Sayı 1 | 2023
Volume 5 | Number 1 | 2023

İçindekiler / Table of Contents

Araştırma Makaleleri / Research Articles

4

Strategic Importance of The Ganja Gap in The New Security Scenario

Yeni Güvenlik Senaryosunda Gence Koridoru'nun Stratejik Önemi

Miguel Borja BERNABÉ-CRESPO

Alejandro VALLINA RODRIGUEZ

23

Euroscepticism at The National and European Levels and its Reflection in the European Parliament Roll Call Votes

Ulusal ve Avrupa Düzeylerinde Avrupa Kuşkuçuluğu ve Avrupa Parlamentosu'ndaki Oylamalara Yansıması

Mehlika Özlem ULTAN

46

Küresel Enerji Denklemindeki Değişimler ve Türkiye'nin Yükselişi

The Changes in Global Energy Equation and the Rise of Turkey

Aml Çağlar ERKAN

75

Avrupa Birliği'nin Arktik Politikası

Arctic Policy of the European Union

Selen BALDIRAN

108

Hun Türkü Attila'nın Liderlik Sırları ve Orhun Yazıtlarındaki Milli Güvenlik ve Bütünleşme Kodları

National Security and Integration Codes in the Leadership Secrets of the Hun Turk Attila and in the Orkhon Inscriptions

Mehmet ALKANALKA

Kitap İncelemesi / Book Review

131

Doris Fuchs, Marlyne Sahakian, Tobias Gumbert, Antonietta Di Giulio, Michael Maniates, Sylvia Lorek, Antonia Graf

Consumption Corridors: Living A Good Life Within Sustainable Limits

Özlem TÜRKÖĞLU

137

Duygu Özlük

Uluslararası İlişkilerde Demokrasi Promosyonu: Hindistan Örneği

Buse OĞUZ

NOVUS ORBIS
Journal of Politics and International Relations
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi
Volume 5 • Number 1 • 2023

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

KÜRESEL ENERJİ DENKLEMİNDEKİ DEĞİŞİMLER VE TÜRKİYE'NİN YÜKSELİŞİ

Anıl Çağlar ERKAN*

Makalenin Geliş Tarihi // Received: 10.12.2022

Düzeltilme Tarihi // Revised: 23.04.2023

Yayma Kabul Tarihi // Accepted: 25.04.2023

Öz

Küresel enerji denklemindeki değişimlerin uluslararası arenanın gündemine yansımaları her geçen gün daha görünür hale gelmektedir. Söz konusu değişim başlıca küresel enerji düzeninin radikal bir dönüşüm sürecinde gözle görünür hale gelmektedir. Ayrıca benzer şeyleri küresel enerji denkleminin yapısı ve aktörleri için de söylemek mümkündür. Dolayısıyla küresel enerji düzeniyle birlikte enerji denklemi ve aktörler açısından radikal bir dönüşümden söz etmek mümkündür. Bu bağlamda küresel enerji oyununun kuralları yeniden şekillenmekte ve yeni oyuncular ise sürece dahil olmaktadır. Özellikle Rusya-Ukrayna arasındaki çatışmaların 2022 tarihinde *savaş* durumuna evrilmesi bu süreçte önemli dönüm noktalarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte enerjinin taraflar arasındaki çatışmaların bir kolu haline gelmesi ve küresel ölçekte kriz halini almasını bu kapsamda ele almak mümkündür. Yaşanan gelişmeler sınır aşan sorun haline gelmesiyle birlikte Dünya'nın önemli bir kesimini olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak Türkiye açısından bu durum tamamen krizin fırsata çevrilmesi yönünde olmuştur. Dolayısıyla Dünya'nın önemli bir kesiminin enerji kriziyle karşı karşıya kaldığı bir ortamda Türkiye'nin küresel enerji

* Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, ORCID: 0000-0001-9693-6556, acerkan@mehmetakif.edu.tr

jeopolitiğindeki yükselen değerlerden birisi haline gelmeye başladığını söyleyebiliriz. Tüm bunlar ışığında çalışmada küresel enerji jeopolitiğindeki değişimle birlikte Türkiye'nin yükselişi kapsamlı bir şekilde analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Küresel Enerji Jeopolitiği, Rusya, Ukrayna, Enerji Denklemi

The Changes in Global Energy Equation and the Rise of Turkey

Abstract

The reflections of the changes in the global energy equation on the agenda of the international arena are becoming more visible every day. While the change becomes visible in a revolutionary transformation process of the global energy order, this situation is also valid for the game and the players. Therefore, with the global energy order, it is possible to talk about a radical transformation in terms of the energy equation and actors. In this context, the rules of the global energy game are being reshaped, and new players are involved in the process. In particular, the transformation of the conflicts between Russia and Ukraine into a *war* state in 2022 emerges as one of the critical turning points in this process. In this process, it is possible to deal with the energy becoming a branch of the conflicts between the parties and the crisis on a global scale in this context. As the developments became a cross-border problem, they had a negative impact on a significant part of the world. However, for Turkey, this situation has been in the direction of turning the crisis into an opportunity. Therefore, in an environment where a significant part of the world is faced with an energy crisis, it has started to become one of the rising values in Turkey's global energy geopolitics. Considering all these, the rise of Turkey with the change in global energy geopolitics is analysed comprehensively in the study.

Keywords: Türkiye, Global Energy Geopolitics, Russia, Ukraine, Energy Equation

Giriş

Enerjiyle ilişkili olarak dünya genelinde birçok köklü değişimler meydana gelmektedir. Dolayısıyla tek değişmeyen şey, enerjinin devletlerin fonksiyonel işlevselliğinin

sürdürülebilirliği için en önemli hayati girdilerden birisi olmaya devam ettiği. Görünen o ki eldeki veriler ışığında enerji kaynaklarının bu niteliğinin literatürün dogmalarından birisi haline geleceğini ifade etmek mümkündür. Buna karşın özellikle son dönemlerde enerjiyle ilişkili değişimleri daha ön plana çıkaracak yönde gelişmelere tanıklık edilmektedir. Küresel enerji düzenindeki dönüşüm sürecinin hız kazandığı bu dönemde geçiş süreci bağlamında yaşanan gelişmeleri bu kapsamda ele almak mümkündür. Öyle ki özellikle Rusya-Ukrayna arasındaki *savaş* halini alan çatışmaların enerji alanına önemli yansımaları olmuştur. Örneğin bu dönemde enerji dönüşüm hareketleri hız kazanırken, geçiş sürecinin enerji denklemi ve aktörlerinde bir takım yeni durumlar ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Bu bağlamda Rusya-Ukrayna arasındaki çatışmaların enerji alanında birtakım değişimlere ve yeniliklerin ortaya çıkması noktasında önemli bir dinamik olduğunu ifade etmek mümkündür.

Rusya-Ukrayna arasında devam eden çatışmaların enerji alanındaki en önemli etkilerinden birisi Avrupa'dan başlayarak küresel ölçekte genişlemesi kaçınılmaz hale gelen enerji krizinin ortaya çıkmasıdır. Bu bağlamda hali hazırda çok ciddi boyutlarda bir enerji krizinin dünyayı beklediğini ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla dünyanın enerji gibi hayati bir alanda ortaya çıkması muhtemel bir krizden olumsuz etkilenmesi an meselesidir. Eldeki veriler de bunu destekleyici yöndedir. Örneğin Avrupa Birliği'nin (AB) birçok gelişmiş üye devletin ekonomilerinin enerji krizinden toplumsal huzursuzluklara varacak kadar kötü etkilenmesini bu kapsamda ele almak mümkündür. Çünkü Rusya-Ukrayna arasındaki çatışmalar önemli ölçüde bir enerji arzının kesintiye uğramasını da beraberinde getirmiştir.

Avrupa için ciddi boyutlarda enerji güvenliği sorunu halini alan arz kesintisi, kısa süre içerisinde dünya çapında bir tehdiye doğru evrilmeye başlamıştır. Örneğin enerji ihtiyaçlarını karşılayamayan bazı Amerika Birleşik Devletleri (ABD) eyaletlerinin ambargoları delme noktasına gelmesini ve Çin'in Sıvılaştırılmış doğalgaz (Liquefied natural gas-LNG) ihracatını durdurarak buradaki arzı kendi iç tüketimi için kullanacağını açıklaması gibi gelişmeleri bu kapsamda ele almak mümkündür. Dolayısıyla görüldüğü üzere dünya ciddi bir enerji krizi tehlikesiyle karşı karşıyadır. Buna karşın birtakım devletlerin, Çince *fırsat* anlamına gelen krizden kendi lehine olacak şekilde fayda sağladığına tanıklık edilmektedir. Türkiye söz konusu devletlerden birisidir. Tüm bunlar ışığında çalışma kapsamında Türkiye'nin enerji krizinin etkilerinden birisi olarak nitelendirebileceğimiz küresel enerji denklemindeki

değişim sürecinde yükseliş süreci analiz edilmektedir. Bu doğrultuda çalışmada ilk olarak Rusya-Ukrayna arasındaki silahlı çatışmaların enerji alanına etkisi ve küresel enerji denklemindeki değişimler ele alınmaktadır. Bunun sonrasında Türkiye'nin süreçteki etkin rolü ve değişen enerji denkleminin kilit aktörlerinden birisi haline gelme süreci değerlendirilmektedir. Çalışmanın son bölümünde Türkiye'nin enerji alanındaki gelişimi ve küresel enerji denklemindeki yükselişi analiz edilmektedir.

1) Değişen Küresel Enerji Denklemi

Enerji güvenliği uluslararası sistemin halihazırdaki egemen aktörleri olan devletlerin fonksiyonel işlevselliğinin sürdürülebilirliği yani hayatta kalabilmeleri için en kritik unsulardan birisi olmaya devam etmektedir. Hemen hemen her devletin enerji güvenliğini ulusal güvenliklerinin temel bileşenleri arasında yer vermesi bunun göstergelerindedir. Bununla birlikte tarihsel süreçteki birtakım hadiselerin bir bakıma bunu zorunlu hale getirdiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda Sanayi Devrimi, Dünya Savaşları, Soğuk Savaş, 1970'li yıllardaki küresel enerji krizleri ve Rusya'yla ilişkili doğal gaz krizleri gibi benzer hadiselerin enerji güvenliğinin devletlerin ulusal güvenliklerinin temel bileşenlerinden birisi haline gelmesinde etkisi olduğunu ifade etmek mümkündür. Buna karşın söz konusu hadiselerin etkileri salt enerji güvenliğinin hayati öneminin anlaşılmasıyla sınırlı değildir. Dolayısıyla diğer birtakım etkilerden söz konusudur. Örneğin enerji güvenliğini sağlamaya yönelik girişimlerin doğal bir sonucu olarak yaşanan dönüşüm ve değişimleri, söz konusu hadiselerin diğer birtakım etkileri kapsamında ele almak mümkündür. Bu doğrultuda en önemli değişim ve dönüşümlerden birisi 1973 Küresel Petrol Krizi sonrasında karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki petrolün diplomatik etki aracına dönüşmesinin tetiklediği küresel enerji krizi, doğal gaza yönelime neden olmuş ve bu süreç dönemin enerji denkleminde değişim olarak yansımıştır. Dolayısıyla 1973 Petrol Krizi, küresel enerji denkleminin revize edilmesine neden olmuş ve farklı bir aşamaya geçiş süreci ortaya çıkmıştır.

Endüstri devriminden günümüze kadar ki tarihsel süreçte dünya genelinde enerji ciddi bir mücadele konusu olmuş ve kimi zaman bu savaşa varan boyutlara ulaşmıştır. Stratejik enerji kaynakları temelli söz konusu hadiseler tamamen devletler arasındaki kıyasıya bir yarışın ürünlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hadiselerin kökenleri bağlamında ele alındığında tüm bu yaşananların tamamen stratejik enerji kaynaklarının nitelikleriyle ilişkili olduğu

görülmektedir. En başta stratejik enerji kaynaklarının dünya coğrafyasına asimetrik dağılmasıyla bunlara erişim ve sahip olabilmek yarışı birlikte değerlendirildiğinde çatışmaların kaçınılmaz hale gelmesi daha net anlaşılmaktadır. Sadece son yüzyıllık bir süreçte çatışmaya varan bazı önemli krizler, Dünya Savaşları, Kore Krizi, Küba Krizi, Vietnam Savaşı, Arap-İsrail Savaşları, Süveyş Krizi, Körfez Operasyonları ve Rusya-Ukrayna Savaşı'dır. Öyle ki bunların bazılarının oluşumunda kimi zaman başrolde kimi zaman ise yan rollerinde mutlaka enerji yer almaktadır (Sevim, 2012, s. 4379). Stratejik enerji kaynakları bakımından ele alındığında ise başrolde kimi zaman kömür, kimi zaman petrol kimi zaman da doğal gazın yer aldığı görülmektedir.

Stratejik enerji kaynakları temelli krizlerin başta enerji güvenliği olmak üzere birçok konsept ve olgu üzerinde etkileri olmuştur. Bu bağlamda en önemli etki alanlarından birisi enerji denkleminin değişim ve dönüşümünde meydana gelmektedir. Bu bağlamda tarihsel süreçteki hemen hemen her bir stratejik enerji kaynakları temelli krizin, o dönemin işleyen mevcut enerji denklemi üzerinde değiştirici ve dönüştürücü etkisinden söz etmek mümkündür. Örneğin enerji denkleminin temel aktörlerindeki değişim ve dönüşümleri bu kapsamda ele almak mümkündür. Öyle ki zaman içerisinde enerji denkleminin, yeni kural ve oyuncularla baştan kurgulandığına çok kez tanıklık edilmiştir.

Enerji denkleminin zaman içerisinde yenilenen kurgusundaki en radikal değişimlerden birisi aktörlerle ilişkilidir. Bu bağlamda aşamalı şekilde bir değişim sürecinden söz etmek mümkündür. Yaşanan değişim sürecinin miladı ise şüphesiz ilk başlarda enerji üretiminin sadece kendi iç tüketime ayrılması düşüncesinin terk edilmesi olmuştur. Dolayısıyla bununla birlikte stratejik enerji kaynakları başta devletler arasındaki ticari ilişkilerde bir emtia haline dönüşmesiyle bir diğer aşamaya geçilmiştir. Bunun sonrasında stratejik enerji kaynaklarının uluslararası ölçekte ticari emtia halini almasıyla dünya çapında bir pazar oluşumu aşamasına geçilmiştir. Bu aşamaya geçişle birlikte enerji denkleminde önemli değişimler meydana gelmiştir. En başta enerji ilişkileri ikili ticari faaliyetin ötesinde bir aşamaya geçerek denklemin küresel bir niteliğe bürünmüştür. Bu bağlamda enerji denklemiyle ilişkili olarak önemli bir gelişim durumundan söz etmek mümkündür. Bununla birlikte pazar oluşumuna geçilmesiyle bir diğer değişim enerji denkleminin aktörleriyle ilişkili meydana gelmiştir. Dolayısıyla enerji ticareti monopol ve monopson bir piyasa olmaktan çıkarak çok sayıda alıcı ve satıcının etkileşim içerisinde bulunduğu tam rekabet piyasasına doğru evrilme

sürecine girmiştir. Ancak bu gelişim tüm stratejik enerji kaynaklarını kapsayıcı şekilde olmamıştır. Bu bağlamda halihazırda petrol piyasası için küresel ölçekte bir pazar mekanizmasının varlığından söz etmek mümkündür.¹

Enerji piyasalarının olgunlaşmasıyla birlikte çağın değişen koşulları artık bu denkleme yeni oyuncuların katılımını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu bağlamda enerji piyasalarındaki en önemli gelişmelerden birisi bu alandaki ticaretin ölçeğindeki genişlemeyken, benzer şeyleri enerji ticareti kapsamında çağın değişen koşullarıyla ilişkilendirmek mümkündür. Dolayısıyla enerji ticareti de piyasaların küresel ölçekte genişlemesiyle bağlantılı bir şekilde bölgesel niteliğin ötesinde bir aşamaya evrilmiş ve artık denklemin aktörlerinin sadece alıcı ve satıcılardan meydana geldiği bir düzen yeniden formüle edilir hale gelmiştir. Çünkü enerji iletimi artık farklı ülkelerin sınırlarından geçer hale gelmiştir. Bu durumda *transit* olarak nitelendirilen devletler artık enerji denkleminin yeni formunun oyuncularından birisi haline gelmişlerdir.

a) Küresel Enerji Denkleminde Transit Ülkeler

Küresel enerji tüketimi hızla artmaya devam ederken, stratejik olarak nitelendirilen bu denli önemli varlıkların dünya coğrafyasına asimetrik dağılmış oluşu uluslararası sistemin halihazırdaki egemen aktörleri devletleri birbiriyle etkileşimini zorunlu hale getirmiştir. Başta ikili ticari ilişkiler kapsamında ele alabileceğimiz söz konusu etkileşimler zaman içerisinde ciddi boyutlarda gelişim göstererek enerji ilişkileri olarak anılır hale gelmiştir. Bu doğrultuda enerji, devletler arasında salt ticari boyuttaki faaliyetlerin ötesine geçerek karşılıklı bağımlılık kapsamında ele alınan bir etkileşim alanı haline dönüşmüştür.

Artan tüketimle birlikte çok az devletin bu konuda bağımsız ve kendi kendine yeterli durumda olması enerji ilişkilerinde tarafları bir araya getiren en önemli etken olmakla birlikte çağın değişen koşulları birtakım değişimlere neden olmuştur. En başta teknolojinin gelişmesiyle birlikte küresel enerji tüketimindeki ciddi artış, enerji denkleminde birtakım değişimleri meydana getirmiştir. Bu bağlamda enerji kaynaklarının dünyanın farklı coğrafyalarını kapsayan daha uzun mesafelere iletiminin ve taşınmasının mümkün hale gelmesiyle birtakım ülkeler küresel enerji denkleminin oyuncuları arasında kendisine yer bulmaya başlamıştır. Bu çerçevede, enerji kaynaklarının sınır ötesi ve bölgeler arası taşınmasının yeni bir olgu olmaması şaşırtıcı değildir (Leal-Arcas, Peykova, Choudhury ve Makhoul, 2015, s. 122). Dolayısıyla enerjide transit aktör olmak durumu tamamen enerjinin taşımacılığıyla ilişkilidir. Bilindiği üzere enerji

taşımacılığı, enerji kaynakları kapsamında değerlendirilen malların pazarlara getirilmesi için başta gemiler olmak üzere sınır ötesi kara ve sualtı boru hatları gibi diğer ulaşım araçlarını da içeren kanallara dayanmaktadır (Leal-Arcas vd., 2015, s. 122-123).

Teknolojiyle bağlantılı şekilde ulaştırma imkanlarının gelişmesi ve kaynak-pazar arasındaki mesafelerin fiziksel açıdan uzunluğunun günümüzde sorun olmaktan çıkmaya başlamasının diğer alanlar gibi küresel enerji denkleminde de birtakım yansımaları olmuştur. Bu bağlamda birtakım unsurların özellikle enerji ticaretinde birbirine uzak coğrafyaları fiziki açıdan olmasa da ulaşılabilirlik açısından birbirine yakınlaştırıcı rol oynadığını ifade etmek mümkündür. Örneğin transit ülkeleri enerji ulaşım ağının genişlediği ve geliştiği bir enerji ticaret ortamında arz-talep mercileri arasındaki bağlantıyı kuran en önemli unsurlar kapsamında ele almak mümkündür. Enerji denkleminde özellikle petrol ve doğal gazın transferi kapsamında artan hacimler, yeni iletim yöntemlerinin kullanılmaya başlanması ve ulaşım ağlarındaki genişleme, kaynaklara sahip olmasa da enerji kaynaklarının taşınmasında transit konumdaki ülkelerin önemli roller üstlenmesini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla transit olarak nitelendirilen söz konusu geçiş ülkeleri, enerji kaynaklarına sahip olmadıkları halde, küresel enerji piyasasının işleyiş denkleminde enerji kaynaklarının geçişi nedeniyle büyük öneme sahip aktörler haline gelmişlerdir (Karataş, 2022, s. 60).

Stratejik enerji kaynakları bakımından zengin durumdaki üreticilerle tüketici ekonomiler arasında yer alan transit ülkeleri genel olarak iki farklı kategoride sınıflandırılmak mümkündür. Bunlardan ilki sınırlı miktarda üretim yapabilen transit ülkeler iken, bir diğeri ise kaynakları olmayan yani kendisi de tüketici konumunda olan transit ülkelerdir. Daha açık bir deyişle transit ülkelerden bazen üretici olabilirken, doğal kaynak zengini ülkelerle, tüketici ülkeler arasında yer alan, kendisi de hem tüketici hem de kaynakları olmayan ya da sınırlı miktarda üretim yapabilen transit ülkeler de bulunmaktadır ki bu ülkeler rezerv zengini ülkelerle tüketici ülkeler arasındaki coğrafi konumlarını transit ülke olarak jeo-ekonomik bir avantaja dönüştürmüşlerdir (Anlar, 2017, s. 68).

Transit ülkeler, kendileri de enerji üreticisi veya tüketicisi olabilmelerinden dolayı enerji güvenliğinin ana bileşenleri arasında yer almaktadır. Enerji güvenliği bağlamında söz konusu ülkelerin başlıca rolü, enerji kaynaklarının iletiminin kesintiye uğramaması noktasında önem kazanmaktadır. Öyle ki enerji iletimindeki olası bir kesinti, ekonomilerde milyarlarca dolarlık bir zarara dönüşebilecek, toplumların günlük

yaşamlarını aksatabilecek kadar ciddi olumsuzluklara neden olabilecektir. Örneğin Prof. Dr. Gürkan Kumbaroğlu'na göre Türkiye'deki bir saatlik elektrik kesintisinin ekonomiye zararının 18 milyon Türk Lirası (TL) olduğu ifade edilmektedir (Akıncı, 2022).

Sonuç olarak enerji ticaretinde, rezerv sahibi üretici ve tüketici ülkeler kadar transit ülkelerde bir süreden beri önem kazanmaya başlamıştır (Yılmaz, 2021, s. 35). Transit ülkeler, iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar enerji üretimlerinin sınırlı olduğu ve tüketiminin çoğunu ithal ederek karşılayan ülkelerdir. Buna karşın en yaygın transit ülkeler taleplerinin önemli bir kısmını ithalat yoluyla temin edenlerdir. Buna karşın bütün transit ülkeler, üretici ve tüketici ülkeler arasındaki nakil güzergâhı üzerinde enerji güvenliğinin sağlanmasında kilit rol oynadığı tartışmasızdır. Enerji güvenliğinin temininde coğrafi şartlar, siyasi istikrar, taşıma mesafesi ve güvenlik gibi temel bileşenleri taşımaları transit ülkeleri enerji naklinde ve güvenlik tehditlerinin bertaraf edilmesinde önemli hale getirmektedir. Bu bağlamda enerji arz-talep güvenliğinin hayati unsurlarından birisi haline gelen transit ülkeler, tüketici ülkelere arz sağlarken kendi ihtiyacı olan enerji tedarikini de gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla böylesi bir ortamda transit ülkelerin küresel enerji denkleminin başlıca aktörlerden birisi haline gelmesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

b) Küresel Enerji Denkleminde Merkez Ülke

Transit ülkeleri enerji kaynaklarına yeterli miktarlarda sahip olmadıkları halde, küresel enerji piyasasında enerji kaynaklarının iletimindeki üstlendikleri misyonlar nedeniyle büyük öneme sahip aktörler haline gelmişlerdir. Bu bağlamda söz konusu ülkeler, kıtaların çıkış noktaları olmaları, enerji kaynaklarının üretim merkezlerine komşu olmaları ve enerji geçişini güvenli ve sağlıklı bir şekilde sağlamak için yaptıkları altyapı yatırımları gibi nedenlerden dolayı önem kazandıklarını ifade etmek mümkündür (Karataş, 2022, s. 60). Buna karşın transit pozisyonu halen önemini devam ettirirken, son dönemde ülkelerin enerji denkleminde daha da ön plana çıkma çabasına tanıklık edilmektedir. Bu bağlamda transit pozisyon, mevcut etkisi ve önemini devam ettiren bir takım yeni gelişmelerin bu ülkelerde, jeopolitik ve jeostratejik açıdan bunun daha ötesinde önem kazanma arzusunun tetiklediğini ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla mevcut transit konumun etkili ancak yeterli düzeyde olmamasının birtakım ülkeleri daha fazlası için harekete geçirdiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda birçok ülkenin transit olmak yerine merkez (hub) olabilmek amacına yöneldiğine tanıklık edilmektedir.

Transit ve merkez (hub) kavramlarının kimi zaman birbirinin yerine kullanıldığına tanıklık edilmiş olsa da aslında aralarında küçük gibi görünen fakat aslında önemli farklar bulunmaktadır. Bu doğrultuda transit konumunda enerji fiyatları yine alıcı-satıcı tarafından belirlenirken bunlar arasında yer alan coğrafyada taşımacılığın geçiş ülkesine ait şebeke üzerinden yapılması enerji transit ülke olmanın ön koşuludur. Böylece her ne kadar geçiş ülkesi fiyatları belirleme imkanına sahip değilse de vananın kontrolü ilgili ülkenin elinde bulunmakta ve üçüncü aktörler taşıttıkları gaz/petrolün iletim bedelini geçiş ülkesi şirketine ödemektedir (Özdemir, 2022, s. 185). Bununla birlikte merkez (hub) durumunda, alıcıyla satıcı arasında aktarıcı rolü üstlenmeksizin farklı enerji kaynaklarının dengelenmesiyle çok sayıda piyasa oyuncusunun bir araya geldiği, bununla ilişkili gerekli olan yeterli altyapı, yasal düzenlemeler ve finansal hizmetlerin mevcut olduğu fiziki ya da sanal (virtual) ticaret merkezinin ilgili ülkede oluşturulması gereklidir. Söz konusu ticaret merkezlerinde işlem gören enerji fiyatları birden fazla alıcı ve satıcı arasında arz-talep dengesine göre belirlenirken göreceli olarak gelişmiş ülkelerde enerji merkezi o ülkenin finansal piyasalarına entegre olmakta ve bunun işletimi ilgili ülkelerin şirketlerince yapılarak ülke ekonomilerine ciddi boyutlarda katma değer yaratılmaktadır (Özdemir, 2022, s. 185). Tüm bunların ışığında transit ve hub kavramlarının birbirinden farklı şeyler olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu bağlamda en önemli ayırım, noktalarının transit ve hub'ın birbirinden tamamen farklı ekonomik işleyiş ve jeopolitik anlayış mekanizmasına sahip olması noktasında karşımıza çıkmaktadır. Dahası bir ülkenin enerji denkleminde bulunduğu pozisyon onu hub ya da transit kategorilerinden birine koyarken, bu aynı zamanda fırsat maliyetini de beraberinde getirmektedir (Özdemir, 2022, s. 185). Bu bağlamda merkez olma iddiasının transit olma durumundan daha ileri bir aşama olduğunu ifade etmek mümkündür.

Transitten merkeze geçiş kolay gibi görünse de aslında bu yöndeki bir anlayış tamamen yanlıştır. Örneğin Özdemir (2022, s. 185)'in "Koridor olanlar merkez olma iddiasını kaybettiği gibi transitten merkeze geçiş de pek kolay olmamaktadır" şeklindeki ifadeleri söz konusu düşünceleri desteklemektedir. Çünkü koridorda geçiş ülkesinin konumu ve rolü *diğerleri* tarafından belirlenirken transitte fiyatlar yine başkalarınca belirlense de koridora nazaran geçiş ülkesinin² eli daha güçlü bir haldedir. Bununla birlikte enerji hub'³ olmak ise her şeyden önce akışkan bir piyasa yapısı, depolama dahil gelişmiş altyapı, şeffaf düzenlemeler ve yeterli insan kaynağı talep eden sofistike bir

ticaret merkezi anlamını taşımaktadır (Özdemir, 2022, ss. 185-186).

Enerji merkezi rolü transit ülkeye göre oldukça kapsamlı faaliyetlerin yerine getirdiği bir pozisyon olarak karşımıza çıkmaktadır. En genel anlamıyla enerji merkezi, çeşitli enerji taşıyıcılarının üretiminin, dönüştürülmesinin, depolanmasının ve tüketiminin gerçekleştirildiği bir model olarak tanımlanmaktadır (Mohammadi, Noorollahi ve Mohammadi-Ivatloo, 2019, s. 2). Bununla birlikte enerji hub kavramının, transit ülke özellikleri taşımasının yanında önemli bir altyapı olanaklarına sahip olan ülkeler için kullanıldığına tanıklık edilmektedir. Söz konusu altyapıların en önemlileri depolama, aktarım/taşıma tesisleridir. Bu noktadan hareketle enerji hub'larının transit bir geçiş noktası olmaktan çok enerjinin bir nevi dönüşüme uğradığı ve tekrardan ihraç edildiği (re-export) noktalar olarak ön plana çıktıklarını söyleyebiliriz (Yılmaz, 2021, s. 44). Tüm bunlar ışığında enerji merkezi niteliğine sahip ülkelerin, ulusal sınırları içerisinde tedarikçi ülkelere satın aldığı enerji kaynaklarını üçüncü ülkelere tekrar satma (re-export) hakkına sahip olduğunu ve bu kapsamda satış koşullarını, üretici ve tüketicilerden bağımsız olarak belirleyebildiklerini ifade etmek mümkündür (Kakışım, 2020, s. 257).

Muhtemelen en az iki tanınmış enerji merkezi türü vardır. Fiziksel bir enerji merkezi, rafineriler, depolama birimleri, terminaller, petrokimya fabrikaları, gaz sıvılaştırma tesisleri vb. gibi boru hatları ve tesisler gibi önemli bir enerji altyapısının olduğu bir durumu ifade eder (Winrow, 2013, s. 154). Bununla birlikte bir de sanal hub'lar vardır. Burada petrol/doğal gazın fiziki olarak var olması gerekmez, ticaret sanal olarak gerçekleşir. Bireysel alıcılar ve satıcılar, önceden belirlenmiş bir varış noktası olmaksızın sisteme giriş ve çıkış için farklı miktarlar rezerve edebilir, böylece fiziksel bir merkeze göre ticaretin esnekliğini ve kolaylığını artırmaktadır (Şahin, 2022).

Fiziki ya da sanal oluşumlar olarak karşımıza çıkan enerji hub'ları daha çok doğal gaz ticareti kapsamında ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir. Bu bağlamda ülkelerin enerji hub'ı olmak yönündeki gayelerinin temelinde daha çok doğal gaz ticaret merkezi haline gelmek düşüncesinin yattığını söyleyebiliriz. Bu doğrultuda doğal gaz hub'ı, genel olarak, doğal gazın üretim ve üretim sonrası taşınması, borularla aktarılmayacaksa sıvılaştırılması, satılması gibi süreçleri sırasında devreye giren bir dağıtım merkezidir ve bir nevi borsa işlevi görmektedir. Bu oluşumlar kapsamında doğal gaz fiyatları, ya kaynak ülke ve alıcı ülke arasındaki ikili

anlaşmalarla ya da spot piyasa dediğimiz, fiyatın birçok değişkene bağlı olarak belirlendiği bir piyasada belirlenmektedir. Dolayısıyla ülkeler, doğal gaz ihtiyaçlarını iki yöntemle de karşılayabilmektedirler. İşlevini yerine getirebilen bir hub'da ise yeterli sayıda alıcı ile satıcı söz konusudur ve güvenilir bir ortamda doğalgaz alınıp satılmaktadır. Çünkü doğal gaz alıcıları ve satıcılarının uzun vadeli sürdürülebilir ve kârlı bir ticari faaliyet sürdürebilmesi için adil bir fiyat seviyesi bulmaları çok önemlidir ve hub'ların bu avantajı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca iyi işleyen bir hub'da üreticilerin ve tüketicilerin yanı sıra teknoloji ve servis şirketleri dâhil doğalgaz ile ilgili diğer yatırımcılar, enerji finans sektörünün tüm unsurları da bir araya gelmektedir (Şahin, 2022).

2) Nitelikleri Bağlamında Türkiye ve Enerji Merkezi Olmak Arzusu

Türkiye'nin enerji merkezi olma konusunun gündeme gelmesinde Vladimir Putin'in 2022 yılının son çeyreğindeki açıklamaları önemli bir dönüm noktası olsa da aslında bunun yeni ortaya çıkmış olan bir durum olmadığı altını çizmek gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin enerji merkezi olmak yönündeki gayelerinin dönemin Rusya devlet başkanı Vladimir Putin'in Ekim 2022 yılındaki açıklamalarının öncesine dayandığını ifade etmek mümkündür. Türkiye'nin bu yöndeki daha önceki yıllara dayanan girişimleri ve elde ettiği başarılı sonuçlar bunun göstergelerindedir. Bununla birlikte birtakım faktörler Türkiye'nin girişimlerinden başarılı sonuçlar elde etmesini kolaylaştırdığı görülmektedir. Tüm bunlar ışığında Türkiye'nin enerji merkezi olmak yönündeki girişimlerinin öncesinde sahip olduğu niteliklere değinmek gelinen aşama açısından yol gösterici olacaktır.

a) Türkiye'nin Coğrafi Konumu

Türkiye, tarihten bu yana jeopolitik açıdan son derece kritik önemdeki bir coğrafya üzerinde yer almaktadır. Bu bağlamda Türkiye bir şekilde uluslararası siyasetin ana gündem maddelerinden birisi olmuştur. Türkiye coğrafyasının sahip olduğu bu önemin, bir bakıma uluslararası siyasetin değişen gündeminden etkilenmeyen ve her koşulda sahip olduğu değerinin arttığını iddia edilebiliriz. Dolayısıyla Türkiye coğrafyası bir şekilde sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik değer doğrultusunda bir şekilde uluslararası siyasette önemli bir yere sahiptir.

Türkiye, coğrafyasının taşımış olduğu jeopolitik ve jeostratejik önemi kendi lehine kullanarak ciddi bir gelişim

göstermiştir. Bununla birlikte artık coğrafyanın kaderi Türkiye için olumlu yönde kazanımlar elde edildiği bir döneme geçilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik konumu Ankara tarafından ülke için bir kazanıma dönüşür şeklindeki bir hal almıştır. Bu bağlamda özellikle son dönemde enerji merkezi olmak yönündeki girişimlerden elde edilen başarılı sonuçları bu kapsamda ele almak mümkündür.

Türkiye'nin coğrafi açıdan enerji merkezi olmak yönündeki sahip olduğu en önemli niteliklerinin başında dünyanın bir nevi enerji rezervleri bakımından zengin durumdaki ülkelere yakın konumda olması gelmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin enerji zengini ülkelerle çevrili bir hilalin yanındaki yıldız olduğunu iddia etmek mümkündür. Öyle ki Türkiye, coğrafi konumu sebebiyle petrol ve doğal gaz kaynaklarının büyük bir bölümünün yer aldığı Orta Doğu, Hazar ve Akdeniz coğrafyasında merkezi bir yere sahiptir (Karagöl, 2016). Bununla birlikte özellikle son yıllarda giderek artan bir şekilde sadece enerji üreten ülkelerin değil enerji arz ve talep eden ülkeler arasındaki bağlantıyı kuran ve güvenliğini sağlayan ülkelerin de stratejik öneminin artması Türkiye'yi enerji piyasasında *aktör* pozisyonuna çıkartmaktadır (Karagöl, 2016).

Türkiye'nin enerji bağlamında önem kazanmasını coğrafi ortamların ve politik süreçlerin dinamizmiyle ilişkilendirmek mümkündür. Bu bağlamda söz konusu dinamizmin enerji jeopolitiğinin önem kazanması noktasında Türkiye'ye ciddi bir biçimde olumlu yönde katkı yaptığını söyleyebiliriz. Enerji jeopolitiğinin, stratejik enerji kaynakları ve rezerv alanları/miktarları, kaynakların iletimi ve piyasalardan oluşan bir denklemi kapsadığı göz önüne alındığında Türkiye coğrafyasının önemi daha da anlaşılır olmaktadır (Harunoğulları, 2020, s. 182).

Bir devletin coğrafi lokasyonu, kendisi için özellikle gelişim ve etkinlik düzeyi noktasında önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Bu durumda Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik niteliklerinin enerji bağlamında kendisine değer kattığını söyleyebiliriz.

Türkiye'nin enerjiyle ilişkili olarak coğrafi nitelikleri açısından önem kazanmasını dört başlıkta ele almak mümkündür. Bunlardan ilki şüphesiz Türkiye'nin stratejik enerji kaynakları bakımından zengin ülke ve bölgelere yakın olmasıdır. Öyle ki günümüzde dünya toplam enerji tüketim sepetindeki fosil yakıtların sahip olduğu pay önemli yer tutmakla birlikte, benzer şekilde elektrik enerjisi üretiminin de yaklaşık 2/3'si de bu kaynaklardan (kömür, petrol ve doğal gaz) gerçekleştirilmektedir. Böylesi bir durumda Türkiye ise, Orta

Doğu ve Hazar Havzası başta olmak üzere, varlığı bilimsel verilerle ispatlanmış dünya petrol rezervlerinin yüzde 72,7'sinin ve gaz rezervlerinin yüzde 71,8'nin bulunduğu bir bölgede yer almaktadır (Akbaş ve Ürün, 2016, ss. 105-106).

Türkiye coğrafyasının enerjiyle ilişkili olarak önem kazanmasına neden olan bir diğer etken devletler arasında artan karşılıklı bağımlılıktır. Öyle ki devletler arasındaki etkileşimler kapsamında enerji ilişkileri karşılıklı bağımlılığın söz konusu olmasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Bu bağlamda enerji kaynaklarına ihtiyaç duyan tüketiciler kadar üreticiler de müşteri ve yatırımcılara ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla böyle bir ortamda enerji ilişkileri karşılıklı bağımlılık olgusu temelinde şekillenmekte ve taraflar da bunun sürdürülebilir olması için birbirine karşı daha hassas davranışlar sergiler hale gelmektedir. Bu ise birtakım ülkeler için artı değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda Türkiye, kaynak ülkeler ile tüketici ülkeler arasında doğal bir köprü işlevi görmek yanı sıra kaynak ve güzergâh çeşitlendirmesi yoluyla da enerji güvenliğinin sağlanması noktasında kilit bir aktör olarak ön plana çıkmaktadır (Akbaş ve Ürün, 2016, s. 106).

Türkiye coğrafyasının enerjiyle ilişkili olarak önem kazanmasında bir diğer etken, kaynakların tüketicilere iletimiyle bağlantılıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin enerji iletim güzergahı olmanın yanı sıra altyapı ve donanım açısından gelişmiş düzeyde olmasının önem kazanmasındaki etkenlerden birisi olduğunu ifade etmek mümkündür. Öyle ki Türkiye'nin sahip olduğu petrol ve doğal gaz hatları ülkeyi enerji ticaret ve dağıtım merkezi haline gelmesine olanak sağlayacak şekilde gelişmiş düzeyde olmakla birlikte mevcut yapının daha üst seviyelere çıkarılması için her geçen gün yeni projeler hayata geçirilmektedir.

Harita 1: Türkiye'nin Doğal Gaz ve Petrol Boru Hatları Haritası (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2022a).

Enerji merkezi olmak gayesi Türkiye Cumhuriyeti'nin ilgili idari mercilerince her fırsatta ve ortamda dile getirilmektedir. Örneğin T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2022b)'nin "Cumhuriyetin 100. yılı için belirlenen 2023 hedeflerinin gerçekleştirilmesinin ön koşulu olan enerji politikamıza, etkin bir diplomasi ile yön veriyoruz" şeklindeki ifadelerini bu kapsamda ele almak mümkündür. Bu süreçte benimsenen "Milli Enerji ve Maden Politikası" başlıca yol haritası olarak karşımıza çıkmaktadır. T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2022b)'de bu politikanın kapsamı şu şekilde ifade edilmektedir;

Milli Enerji ve Maden Politikası kapsamında, kaynak-güzergh çeşitlendirmesi yoluyla enerji arz güvenliğimizin teminatı olacak bir enerji diplomasisi yürütmek ve enerjiyi halkımızın refahını artıracak bir unsur olarak kullanmak, Bakanlığımızın önceliklerinden birini oluşturmaktadır. Enerji kaynakları yönünden zengin coğrafyaya yakınlığı ile bölgede önemli bir aktör olan ülkemiz, jeopolitik konumunun getirdiği avantajların farkında olarak hem halkına hem de içerisinde yer aldığı bölgeye karşı bir sorumluluk bilinci ile hareket etmektedir. Zira Türkiye, coğrafi olarak yer aldığı konumun çok ötesinde, yalnızca batı ile doğuyu bağlayan bir köprü değil, aynı zamanda bölgesinde istikrarlı ve güvenli bir enerji aktörüdür.

Türkiye'nin enerji merkezi olmaya yönelik gayesi T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın resmi internet sitesinde "Türkiye'nin Uluslararası Enerji Strateji" başlığı altında da değinilmektedir. T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022)'deki Türkiye'nin Uluslararası Enerji Stratejisi başlığı altında enerji merkezi olmakla ilişkili yer verilen ifadeler,

Enerji arz güvenliğini güçlendirmek için güzergâh ve kaynak çeşitlendirmesini sağlamak Türkiye'nin enerji stratejisinin ana hedeflerinden biridir. Türkiye aynı zamanda bölgesel ve küresel enerji güvenliğine katkıda bulunmayı ve enerjide bölgesel ticaret merkezi olmayı hedeflemektedir

şeklinde (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). Bununla birlikte Türkiye'nin enerji stratejisinin uluslararası boyutunu oluşturan temel unsurların ilk üç maddesinin ülkenin merkez olmak gayesiyle ilişkili olduğu göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'nin enerji stratejisinin uluslararası boyutunu oluşturan temel unsurlardan merkez olmayla bağlantılı maddeler T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022)'nda:

1. *Artan talep ve dışa bağımlılığı dikkate alarak, petrol ve doğal gazın tedarikinde güzergâh ve kaynak çeşitlendirmesini sağlamak,*
2. *Bölgesel ve küresel enerji güvenliğine katkıda bulunmak,*
3. *Enerjide bölgesel ticaret merkezi olmak şeklinde ifade edilmektedir.*

Türkiye'nin enerji merkezi olunması yönündeki çabaları şüphesiz strateji belgelerinin açıklanması gibi teorik boyuttaki girişimlerle sınırlı değildir. Dolayısıyla beklentilerin aksine Türkiye bu yöndeki çabalarını bir takım önemli girişimlerle pratiğe dönüştürmekle birlikte bu süreçte önemli bir gelişim göstermiş ve ciddi bir mesafe katetmiştir. Kamu ve özel sektör iş birliğiyle geliştirilen somut projeler bunun göstergelerindedir.

b) Boru Hatları ve Projeleri Bağlamında Türkiye

Türkiye bölgesinde enerji ticaretinde merkez ülke konumuna ulaşmayı amaçlamaktadır. Türkiye bu hedefe yönelik olarak bölgede önemli doğalgaz ve petrol boru projelerini hayata geçirmiş veya hayata geçirilmesine öncülük etmiştir. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (BTC), Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı (The South Caucasus Pipeline-SCP), Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Doğal Gaz Boru Hattı, Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Enterkonnektörü (Interconnection Turkey Greece-ITG), Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) ve TürkAkım bu kapsamdaki projeler

arasındadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). Bu kapsamda Türkiye'nin özellikle Avrupa'nın enerji güvenliğine önemli ölçüde katkı sağladığını ifade etmek mümkündür. Örneğin Türkiye'nin Avrupa'nın enerji arz güvenliğine yıllardır sağladığı katkı 2020 yılında yeni bir seviyeye ulaşmıştır. Bu süreçte Avrupa'nın 4. doğal gaz arteri olan Güney Gaz Koridoru 2020 sonunda tamamlanan Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) sayesinde hayata geçmiştir. Bununla birlikte Güney Gaz Koridoru'nun belkemiği Türkiye'den geçen TANAP'dır. TANAP'ın 2026 yılında 31 milyar metreküp (bcm) yıllık kapasiteye ulaşması hedeflenmektedir.

Türkiye'nin enerji merkezi olmak yönünde geliştirilen projeler kapsamındaki girişimleri salt Güney Gaz Koridoru'yla sınırlı değildir. Dolayısıyla bir diğer güzergâh, Rusya doğal gazının Karadeniz üzerinden Türkiye topraklarına ulaşması noktasında önem kazanmaktadır. Bu bağlamda son dönemde başta ülkemizin doğal gaz arz güvenliğinin pekiştirilmesine katkı sağlayan diğer bir proje TürkAkım Doğal Gaz Boru Hattı projesidir. Yakın dönemde hayata geçirilen TürkAkım projesi, Karadeniz'in altından döşenen her biri 15,75 bcm kapasiteye sahip iki boru hattından meydana gelmektedir. TürkAkım'ı oluşturan birinci hat ülkemize, diğer hat ise Avrupa ülkelerine doğal gaz sevki gerçekleştirmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

TANAP ve TürkAkım projeleri yakın döneme ilişkin gelişmeler iken, Türkiye topraklarına ulaşan enerji nakil hatları şüphesiz bunlarla sınırlı değildir. Bu bağlamda İran-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı, Mavi-Akım Doğal Gaz Boru Hattı, BTE, Türkiye'nin önceki yıllardaki hayata geçirilen doğal gaz kapsamındaki diğer önemli projeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Harita 2: Türkiye ve Petrol Boru Hatları (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2022c).

Türkiye'nin enerji merkezi olmaya yönelik girişimleri sadece doğal gaz boru hatları çerçevesindeki projelerle sınırlı değildir. Bu bağlamda Türkiye'nin petrolle ilişkili de önemli girişimlerde bulunduğunu söyleyebiliriz. Türkiye'nin petrolle ilişkili başlıca girişimleri, Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı ve BTC'nin hayata geçirilmesidir.

c) Türkiye'nin Gelişen Enerji Altyapısı

Doğal gaz ve petrol iletiminin hayati bileşenlerinden olan nakil hatları Türkiye'nin enerji merkezi olmaya yönelik amaçları kapsamında da aynı niteliğe sahiptir. Bununla birlikte Türkiye'nin bu yöndeki girişimleri salt petrol ve doğal gazın taşınmasına yönelik geliştirilen boru hatları projeleriyle sınırlı değildir. Bu bağlamda Türkiye'nin enerji merkezi gibi hayati bir pozisyonun gerektirdiği şekilde hareket ettiğini ifade etmek mümkündür. Söz konusu gereklilikler kapsamında ele alabileceğimiz bir diğer konu, yeni geliştirilen projeler, depolama tesisleri gibi enerji altyapılarına yönelik faaliyetlerin yürütülmesidir.

Türkiye enerji altyapısını geliştirmeye yönelik uygulamalarını genel olarak iki başlık altında ele almak mümkündür. Bunlardan ilki kendi coğrafyasına yönelik kaynak ve güzergâh çeşitlendirmesine yönelik yeni proje çalışmalarıken bir diğeri enerji altyapısına yönelik geliştirmeler kapsamındaki yapmış olduğu yatırımlardır. Bu kapsamda Türkiye'nin sadece mevcut transit boru hatlarıyla yetinmediği ve çeşitli girişimlerde bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Katar-Irak-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı, Mısır-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı (Arap Doğalgaz Boru Hattı-DGBH), İran-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı (ITE Pars) ve İsrail-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı gibi henüz hayata geçirilmemiş projeleri bunun örnekleri arasındadır (Yılmaz, 2021, s. 43).

Türkiye'nin enerji merkezi olmak gayesiyle ilişkili olarak bir diğer önemli girişimi, enerji depolama kapasitesinin arttırılmasına yönelik olmuştur. Bu durum gerek yurtiçi talebin karşılanması gerekse enerji ticaretinde arz güvenliği açısından son derece önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Depolama bakımından Türkiye iki doğal gaz tesisiyle ön plana çıkmaktadır. Doğal gaz depolama kapasitesi 3,2 milyar bcm'den 4,6 bcm'ye çıkarılan Silivri Yer Altı Doğal Gaz Depolama Tesisi⁴

ve 1 bcm kapasiteye sahip Tuz Gölü Yer Altı Doğal Gaz Depolama Tesisi⁵, söz konusu merkezlerdir.

Türkiye'nin depolama bağlamındaki girişimleri doğal gazla sınırlı değildir. Bu doğrultuda son dönemde giderek artan tüketimle ön plana çıkmaya başlayan LNG kapsamında da bir takım önemli girişimler göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki Marmara Ereğlisi LNG terminalidir. Marmara Ereğlisi LNG terminali, 37 milyon Sm³/gün gazlaştırma kapasitesi ve her biri 85.000 m³ kapasiteli 3 adet depolama tankına sahip LNG Terminali'nin üç ana fonksiyonu; ithal edilen LNG'yi depolamak, depolanan LNG'yi istenilen miktarda gazlaştırarak Rusya Federasyonu-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı'na sevk etmek ve kara tankerlerine LNG dolumunu gerçekleştirmektir (BOTAŞ, 2022c). LNG bağlamında Türkiye'nin önemli girişimlerinden bir diğeri Dörtyol FSRU tesisleridir. FSRU, İngilizce *Floating Storage and Regasification Unit* ifadesinin kısaltılmış hali olup LNG formundaki gazın depolandığı ve gazlaştırılarak iletim şebekesine aktarıldığı gemi tipini tanımlamaktadır. Dünya geneli uygulamada, FSRU gemisi terminalde sabit halde bulunmakta, LNG taşıyan gemi FSRU gemisine yanaşarak bu gemiye LNG transfer etmektedir. FSRU gemisi de LNG'yi depolama ve ihtiyaç duyduğunda LNG'yi gazlaştırarak iletim şebekesine aktarma fonksiyonlarını icra etmektedir. Türkiye'nin arz ve sistem güvenliğinin sağlanması hedefleri doğrultusunda Dörtyol'da bulunan FSRU tesisi ve milli FSRU (Yüzer LNG Depolama ve Gazlaştırma) gemimiz Ertuğrul Gazi ile boru hatlarına bağlı kalmadan farklı kaynak, ülke ya da spot piyasalardan gaz tedarikine imkân tanınmıştır (BOTAŞ, 2022c). 110 milyon metreküp doğal gaz depolama kapasitesi ile dünyada kapasitesi en yüksek gemilerin başında gelen Ertuğrul Gazi FSRU gemisi ayrıca 28 milyon metreküplük günlük gazlaştırma kapasitesi ile öne çıkmaktadır. 25 Haziran 2021'de devreye alınan Ertuğrul Gazi Gemisine ilk gemiden gemiye transfer (ship-to-ship/STS) işlemi 28 Haziran 2021 tarihinde başarıyla gerçekleşmiştir (BOTAŞ, 2022c).

Türkiye'nin depolama ve LNG terminalleri kapsamındaki gelişimi sürekli olarak devam etmektedir. Bu kapsamda birtakım projelerin bitme aşamasına geldiğini ifade etmek mümkündür. Söz konusu projelerden en önemlileri şüphesiz, Saros FSRU Projesi, BOTAŞ Dörtyol Ceyhan Pompa istasyonu, Kuzey Marmara Doğal Gaz Depolama Tevsi (Faz III) Projesi ve Tuz Gölü Doğal Gaz Yer Altı Depolama Tesisindeki kapasite genişletme çalışmalarıdır.

d) Türkiye ve EPIAŞ

Türkiye, enerji merkezi olmak yönündeki gayesinin sadece fiziki tesis ve enerji altyapılarının geliştirilmesiyle mümkün olmadığını farkındadır. Bununla ilişkili olarak Ankara'nın kendisini transit ülke konumundan daha da ileri aşamalara taşıyacak birtakım girişimlerini söz konusu farkındalık kapsamında ele almak mümkündür. Bu bağlamda Türkiye'nin enerji stratejileri kapsamında enerji merkezi olmanın başlıca gerekliliklerinden olan ticari mekanizmaların işlevselliği için gerekli yasal ve teknik konuları kapsayan çalışmalarına bir süredir tanıklık edilmektedir. Enerji Piyasaları İşletme A.Ş. (EPIAŞ)'nin kurulması ve faaliyete geçirilmesi bu süreçteki en önemli gelişmelerden birisidir.

18 Mart 2015 tarihinde kurulan EPIAŞ, Türkiye'nin "Enerji ticaretinde merkez ülke olma" hedefi doğrultusunda; enerji piyasalarının etkin, şeffaf, güvenilir ve sürdürülebilir biçimde işletilmesi ve geliştirilmesi için çalışmaktadır (EPIAŞ, 2022a). Ancak EPIAŞ'ın oluşumunun belirli bir süreç sonunda ortaya çıktığının altını çizmek gerekmektedir. Bu doğrultuda ilk önemli aşama 2001 tarihinde 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun yayımlanması ve Enerji Piyasaları Düzenleme Kurumu (EPDK)'nin kurulmasıdır. Bunun sonrasında süreçteki önemli gelişmeler şu şekildedir; 2004 yılında Geçici Dengeleme ve Uzlaştırma Yönetmeliğinin yayımlanması, 2006 yılında Dengeleme Güç Piyasası Mekanizması 1. aşamasının devreye girmesi, Dengesizliklerin Gece, Gündüz ve Puant periyotlarında uzlaştırılmasına başlanması, Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ) bünyesinde Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi (PMUM)'in kurulması, 2009 yılında Gün Öncesi Planlama Mekanizması'nın devreye girmesi ve Saatlik fiyatlandırma ve uzlaştırma başlanması, 2011 yılında Gün Öncesi Piyasası Mekanizması ile Teminat ve Avans Ödeme Mekanizması'nın devreye girmesi ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları (YEK) Destekleme Mekanizması'nın başlaması, 2013 yılında 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile EPIAŞ'ın kurulmasının hükme bağlanması, 18 Mart 2015 tarihinde EPIAŞ, 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'na tabi olarak resmen kurulması, 1 Temmuz 2015 tarihinde Gün İçi Piyasası'nın açılması, 1 Eylül 2015 tarihinde EPIAŞ'nin Piyasa İşletim Lisansı alması ve Piyasa İşletim faaliyetlerinin PMUM'dan EPIAŞ'a geçmesi, 14 Mart 2016 Şeffaflık Platformu katılımcıların ve kamuoyunun kullanımına sunulması, 1 Haziran 2016 Yeni Gün Öncesi Piyasası Yazılımı'nın devreye girmesi, 30 Aralık 2016 tarihinde Serbest Tüketici Portalı'nın kullanıma açılması, 1 Nisan 2018 tarihinde Organize Toptan Doğal Gaz Satış Piyasası Yönetmenliği ve Piyasa İşletim Usul ve Esasları'na göre Sürekli Ticaret Platformu sanal uygulamasının açılması, 1 Eylül 2018

tarhinde Organize Doğal Gaz Toptan Satış Piyasası'nın açılması, 31 Ekim 2018 tarihinde EPİAŞ mobil uygulamasının yayımlanması, 30 Ocak 2019'da İleri Tarihli Fiziksel Teslimatlı Elektrik Piyasasının EPİAŞ tarafından işletilmesine izin veren kanun değişikliğinin yayımlanması, 1 Haziran 2020 tarihinde Doğal Gaz Piyasası Haftalık Ürünlerin işleme açılması, 1 Haziran 2021 tarihinde Vadeli Elektrik Piyasası ile Yenilenebilir Enerji Kaynak Garanti (YEK-G) Sistemi'nin açılması ve 21 Haziran 2021 tarihinde Organize YEK-G Piyasası'nın ilk seansının gerçekleşmesi (EPİAŞ, 2022a). Tüm bu süreçteki gelişmeler sonrasında faaliyete geçirilen EPİAŞ (2018, s. 3)'ün başlıca amacı ve faaliyet konusu, şirket Esas Sözleşmesi'nin 3. maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir;

MADDE 3 –

(1) Şirket'in başlıca amacı ve faaliyet konusu;

(a) Piyasa işletim lisansında yer alan enerji piyasaları ile piyasa işletim lisansı kapsamı dışında kalan ve Enerji Piyasası Düzenleme Kurum'u (bundan böyle Kurum olarak anılacaktır.) tarafından belirlenen diğer enerji piyasası faaliyetleri ile emisyon ticaretine ilişkin faaliyetlerin (bundan böyle işletilen diğer enerji piyasaları olarak anılacaktır.) etkin, şeffaf ve güvenilir ve bu piyasaların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde planlanması, kurulması, geliştirilmesi ve işletilmesidir.

(b) Eşit taraflar arasında ayırım gözetmeden güvenilir referans fiyat oluşumunun temin edilmesidir.

(c) Artan piyasa katılımcı sayısı, ürün çeşitliliği ve işlem hacmi ile likiditenin en üst düzeye ulaştığı, piyasa birleşmeleri yoluyla ticaret yapılmasına imkân tanıyan bir enerji piyasası işletmecisi olmaktır.

Tüm bu gelişmeler ışığında Türkiye'nin enerji merkezi olmak yönünde önemli bir aşamayı geride bıraktığını ve hatta söz konusu pozisyon için çok da önemli olmayan birtakım unsurlar dışında gerekli niteliklere sahip hale geldiğini ifade etmek mümkündür. Bu doğrultuda en önemli aşamalardan birisinin 30 Mart 2013 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren 6446 Sayılı Elektrik Piyasası kanunuyla birlikte sonraki süreçteki uygulamalarla yerine getirildiği görülmektedir. Bu kanunun getirdiği en önemli yenilik ise şüphesiz Enerji Borsasıdır. Enerji Borsası bünyesinde spot ve türev olmak üzere iki ayrı piyasa yer almaktadır. Spot piyasaların EPİAŞ bünyesinde; türev piyasaların ise Borsa İstanbul Anonim Şirketi (BİST) bünyesinde yer alması uygun görülmüştür. Dolayısıyla Enerji Borsası'nın kurulumu ile birlikte şeffaflık ve serbest piyasa ortamında oluşacak olan elektrik fiyatlarının

öngörülebilirliğinin yatırımcıları çekecek olması, Türkiye'nin önemli bir enerji üssü olmasını ve nihai tüketicilere orta ve uzun vadede olumlu katkılar sağlaması açısından son derece önemli bir gelişmedir (Karagöl, 2013).

Enerji borsası olarak EPIAŞ, piyasa katılımcılarına enerji alış-satış taleplerinde bulunabilecekleri ortamları sunmaktadır. Görevi, piyasa alış-satış işlemlerinin şeffaf, düzenlemelere uygun bir şekilde yürütülmesi ve referans fiyat oluşturulmasıdır. EPIAŞ bünyesinde bulundurduğu, Gün Öncesi ve Gün İçi spot elektrik piyasaları, Spot Doğal Gaz Piyasası, Vadeli Elektrik Piyasası, Vadeli Doğal Gaz Piyasası ve Yenilebilir Enerji Kaynak Garanti Sistemi ve Piyasası ile uluslararası standartlarda hizmet veren bir piyasa işletmecisidir. Görevini ifa ederken piyasa hacminin derinleşmesine katkı sağlayarak güvenli bir piyasa ortamı oluşturmaktadır. Bununla birlikte Dünyanın önde gelen enerji piyasaları ve düzenleyici otoritelerinin oluşturduğu Enerji Borsaları Birliği (Association of Power Exchanges-APEX) ve Avrupa Enerji Borsaları Birliği (Association of European Energy Exchanges-EUROPEX) üyesi olan EPIAŞ; işletmekte olduğu enerji piyasaları, sektörün ihtiyaçları doğrultusunda tamamen kendi imkânlarıyla geliştirdiği, yeni ürün ve hizmetleri ile küresel ölçekte gıpta ile bakılan ve işlemlerde referans alınan bir enerji borsası olma yolunda ilerlemektedir (EPIAŞ, 2022b).

Sonuç olarak Türkiye, birçok açıdan sahip olduğu niteliklerle enerji merkezi olması mümkün olan ülkelerden birisi haline gelmiştir. Bununla birlikte her geçen gün kendisini ciddi ölçüde geliştirmeye de devam etmektedir. Dönemin T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih Dönmez'in

İstanbul'da ulusal bir enerji borsası olduğu için bu alanda deneyime sahip durumdayız. Türkiye dünyadaki emsal merkezlere kıyasla en zengin kaynak girişi ve çeşitliliğine sahip ülkelerden biri. Yaklaşık 15 ülkeden gaz girişi var. Balkan ülkeleri ile Avrupa'nın güneydoğu ve doğusundaki ülkeler zaman zaman bizimle iletişime geçerek Türkiye'den gaz almı talep ediyorlar

şeklindeki ifadeleri bunun göstergelerindendir (Türkiye Gazetesi, 2022).

e) Enerji Faaliyetlerindeki Başarılar ve Türkiye

Türkiye, enerjiyle ilişkili olarak özellikle son yıllarda yaşanan gelişmelerle birlikte ulusal güvenliği üzerinde olası bir tehdit haline gelmesi durumuna karşı böylesine önemli bir alanda proaktif nitelikli strateji anlayışını benimsediği görülmektedir. Türkiye'nin söz konusu anlayışı

benimsemesinde *Milli Enerji ve Maden Politikası* önemli bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. “Güçlü ekonomi ve ulusal güvenlik” temeli ile şekillenen Milli Enerji ve Maden Politikası, Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda bölgesel ve küresel enerji piyasasında kat edeceği yolu aydınlatacak olması açısından önem arz etmektedir (Karagöl, Kavaz, Kaya ve Özdemir, 2017, s. 7). Türkiye'nin Milli Enerji ve Maden Politikası'nın şekillenmesindeki en büyük motivasyon, ülkenin dış politikasının güçlü bir diplomasi ekseninde şekillenmesinin yolunun, ilk aşamada enerjide dışa bağımlılığın azaltılması ve sonrası aşamalarda enerji talebini karşılamada kendisine yetebilen bir ülke olmaktan geçtiğinin farkındalığıdır. Türkiye'nin bu politikasını diğerlerinden farklı kılan önemli noktalar göze çarpmaktadır. Bu bağlamda en önemli farklılıkların başında yerli kaynakların geliştirilmesiyle birlikte kullanımının artırılması gelmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin artık kendi yerli ve milli enerji kaynaklarını kullanması yönündeki girişimlere ağırlık verilmesiyle birlikte önceki yıllara nazaran farklı önceliklerin gün yüzüne çıktığını ifade etmek mümkündür.

Türkiye, Milli Enerji ve Maden Politikası kapsamında geliştirilen stratejiler çerçevesinde özellikle yerli enerji kaynaklarının geliştirilmesine yönelik önemli çalışmalar başlatmıştır. Bu doğrultuda ilk etapta enerji faaliyetleri kapsamında gerekli altyapı ve teknolojik donanımlar temin edilmiştir. Türkiye'nin enerji piyasasındaki gücünü arttırmak ve bağımsızlığı yolunda envanterine kattığı sondaj gemilerini bu kapsamda ele almak mümkündür. Türkiye'nin envanterinde halihazırda dört adet sondaj gemisi bulunmaktadır. Söz konusu gemiler, Fatih, Yavuz, Kanuni ve Abdülhamid Han olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin envanterinde Barbaros Hayrettin Paşa ve Maden Tetkik ve Arama (MTA) Oruç Reis adında iki adet sismik araştırma gemisi yer almaktadır.

Türkiye özellikle son dönemde dört sondaj gemisi ve iki sismik araştırma gemisiyle Doğu Akdeniz başta olmak üzere denizlerde Türk bayrağını dalgalandırmaktadır. Türkiye'nin söz konusu alanlardaki faaliyetleri başlıca üç noktada önemli hale gelmektedir. Bunlardan ilki şüphesiz sahip olunan gemilerin dünyanın en gelişmiş teknolojik donanıma sahip olmasıdır, ikincisi özellikle Türkiye'nin yakın bölgesindeki enerji satrancının ana aktörlerinden birisi haline gelmesidir. Üçüncü ve belki de en önemli nokta ise şüphesiz Türkiye'nin enerji gibi zor bir alanda yürüttüğü faaliyetlerden kazandığı tecrübeler ve elde edilen başarılı sonuçlardır. Öyle ki Türkiye yakın dönemde yürüttüğü enerji faaliyetlerinden kısa bir süre içerisinde başarılı

sonuçlar elde etmiştir. Bu baēlamda Karadeniz'deki ilk milli derin deniz sondajını gerçekleştiren Fatih sondaj gemisi, Sakarya Gaz Sahası Tuna-1 kuyusunda 320 bcm doēal gaz keşfetmiştir. Söz konusu keşif yılın dünyada derin denizlerdeki en büyük, tüm gaz keşifleri arasında ise ikinci en büyük keşfi olarak kayıtlara geçmiştir. Bununla birlikte kısa bir süre sonra Fatih Sondaj Gemisi'nin yine Karadeniz'de önce 85 bcm ardından 135 bcm'lk doēal gaz keřfettiēi kamuoyuna duyurulmuştur. Böylece Türkiye'nin Karadeniz'deki toplam gaz keşfi 540 bcm'e ulaşmıştır (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklıēı, 2021).

Türkiye'nin özellikle elde ettiēi başarılar doērultusunda enerji faaliyetleri kapsamında dünyanın önde gelen ülkelerinden birisi haline gelmeye bařladıēını söyleyebiliriz. Bununla birlikte son yıllarda Türkiye'nin bu alandaki gelişimini salt kendi ülkesi için kullanmanın ötesine geçerek elde ettiēi tecrübelerini ihraç eder bir hale geldiēi görülmektedir. Libya ve Cezayir gibi ülkelerle enerji faaliyetleri kapsamındaki anlaşmaları bu kapsamda ele almak mümkündür. Dolayısıyla Türkiye'nin artık hem yurtiçi hem de yurtdışı enerji faaliyetlerinde başlıca kilit aktörlerden birisi haline gelmesi tartışmasız gerçeklerdendir. Öyle ki Türkiye bu alanda çok önemli bir aşamayı geride bırakmaktadır. Bu doērultuda enerji faaliyetleri için gerekli yüksek teknoloji, teknik bilgi ve ekipman gibi kritik önem taşıyan unsurların ithalatçısı konumundayken, gelinen son aşamada ihracatçı pozisyonuna doēru evirilmiştir. Bu baēlamda Türkiye'nin enerji faaliyetleri kapsamında başta gerekli teknolojik donanım olmak üzere teknik bilgi birikimini ihraç eden bir devlet haline geldiēini söyleyebiliriz.

3) Enerjide Güncel Gelişmeler ve Türkiye

21.yy'ın ilk yıllarından itibaren enerji uluslararası arenanın gündeminin st sıralarını işgal eden bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Enerji gvenliēinin ülkelerin ulusal güvenliklerinin temel bileşenlerinden birisi haline gelmesinde şüphesiz söz konusu gelişmelerin etkisi büyüktür. Hatta bunun da ötesinde enerjinin uluslararası ilişkilerin işleyen denkleminin formülasyonuna dair etki ettiēi iddia edilebilir. Bu kapsamda en önemli deēiřimlerin başında devletlerin uluslararası ilişkiler düzenindeki pozisyonlarındaki deēiřimler gelmektedir. Dolayısıyla enerjinin küresel siyasete yansımalarından birisinin devletlerin pozisyonları ve konumlarındaki üzerindeki deēiřim yönlü etkisi olduēunu söyleyebiliriz. Bunun en önemli örneklerinden birisi Türkiye'nin son dönemdeki gelişmelerle birlikte küresel enerji denkleminin başlıca aktörleri arasında yer almaya başlamasıdır.

Ukrayna-Rusya arasında patlak veren silahlı çatışmalarla ilişkili yaşanan gelişmeler tüm dünyada ciddi etkilere neden olmuştur. Bu süreçte başta taraflar arasında kanlı bir çatışma süreci ortaya çıkmış ve yaşanan hadiseler kısa bir zaman içerisinde sınır aşan sorun haline dönüşmüştür. İnsan hakları ihlalleri, göç hareketleri, gıda krizi ve enerji güvenliği tehditleri bunlardan sadece bir kaçıdır. Bununla birlikte en önemli sorun alanlarından birisi enerji yaşanan enerji krizleridir. Öyle ki başta Avrupa olmak üzere dünyanın birçok yerinde enerji krizi ülkeleri ciddi ölçüde olumsuz etkiler hale gelmiştir. Avrupa ülkelerinde faaliyet gösteren kritik sektörlerde, artan enerji maliyetleri ve belirsizlikler nedeniyle üretimlerine ara vermesi ya da sonlandırmasını bu kapsamda ele almak mümkündür. Bu bağlamda özellikle son dönemde yaşanan gelişmelerle birlikte tırmanan enerji krizi nedeniyle Avrupa sanayisinde çarkların dönmez hale geldiğini söyleyebiliriz.

Ukrayna-Rusya arasındaki silahlı çatışmaların küresel ölçekte bir enerji krizini tetiklediği tartışmasızdır. Bununla birlikte birtakım hadiseler krizin daha büyük boyutlara ulaşmasında etkili olduğu görülmektedir. Bu süreçte yaşanan gelişmelerin temelinde ise enerjinin devletler arası ilişkilerde bir kaldıraç haline getirilmesi ve etki aracı olarak kullanılması yer almaktadır. Dolayısıyla enerji kaynaklarının devletler arası ilişkilerde dış politika *silahı* haline gelmesinin küresel ölçekte bir enerji krizine neden olduğunu ifade etmek mümkündür.

Ukrayna-Rusya arasında süre gelen silahlı çatışmalar sırasında sürece doğrudan ya da dolaylı şekilde müdahil olan kesimlerce enerji kaynaklarının diplomatik etki aracı olarak kullandığı görülmektedir. Daha açık bir deyişle yaygın inanışın aksine enerji sadece Rusya'nın değil karşıt taraflarca da bir silah haline gelmiştir. Bu bağlamda söz konusu silahın Rusya tarafından arz kesintisi, karşıt taraflarca da yaptırımlar kapsamında kullanıldığını ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla tarafların bu yöndeki yaklaşımları ise enerji krizinin ciddi boyutlara ulaşmasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

Gerek üreticilerin gerekse tüketicilerin silah olarak kullanılmasının derinleştirdiği enerji krizinin yansımaları birtakım ülkelerin lehine olmuştur. Türkiye söz konusu ülkelerden belki de en önemlisidir. Bu bağlamda küresel ölçekli bir tehdit haline gelen enerji krizini, Türkiye açısından fırsat olarak yorumlamak mümkündür. Karadeniz'in ötesine geçerek sınır aşan sorun haline dönüşen enerji krizinin, Türkiye açısından fırsat haline gelmesinde çeşitli hadiselerin etkisi büyüktür. Kuzey Akım 2'nin devreye girmemesi, Rusya'ya yönelik yaptırımlar (tavan fiyat uygulaması, ambargo, ithalat yasakları), Rusya'nın Ukrayna üzerinden Avrupa'ya giden enerji

akışını kademeli olarak azaltması ve durdurması, Kuzey Akım 1'de meydana gelen patlamalar gibi süreçteki gelişmeleri bu kapsamda ele almak mümkündür.

Enerji akışının tamamına yakınının durmasına neden olan süreçteki gelişmeler zaten çatışmalarda aktif bir diplomasi çabası içerisinde dünya kamuoyunun takdir ettiği Türkiye için yeni bir dönemin başlangıcını gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda başta Avrupa ülkelerinin enerji güvenliğine yönelik çözüm arayışlarında Türkiye'nin kilit rol oynadığının daha net anlaşılmasının, yeni bir döneme geçişin gündeme gelmesinde etkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Buna karşın en somut gelişmeler Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Rusya'nın enerji kaynaklarının transferi için ana rotayı Türkiye üzerinden sağlamaya yönelik teklifiyle yaşanmaya başlamıştır. Bununla ilişkili olarak Moskova'da Rusya Enerji Haftası'nda konuşan Putin, Türkiye'nin Avrupa için en büyük gaz merkezi olabileceğini ve Türkiye onaylarsa bu fikir hayata geçebileceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte aynı etkinlikte konuşan Gazprom Başkanı Aleksey Miller'in, söz konusu merkezin Türkiye ile AB sınırında kurulabileceğini ifade etmesi tüm dikkatleri Ankara'nın üzerinde çekmiştir. Bu açıklamalar kapsamında henüz somut adımlar atılmamıştır. Ama yine de enerji merkezi teklifinin Türkiye tarafından olumlu karşılanmasıyla birlikte önümüzdeki günlerde önemli gelişmelerin yaşanacağını kesin olarak ifade etmek mümkündür.

Sonuç

Küresel enerji jeopolitiği çağın şartlarındaki değişimle bağlantılı bir şekilde önemli ölçüde dönüşüm içerisindedir. Bu doğrultuda en önemli değişimlerin başında enerji denkleminin aktörleriyle ilişkili yeni durumların ortaya çıkması gelmektedir. Öyle ki gelinen son aşamada birtakım aktörlerin transit olmanın ötesine geçerek enerji merkezi olmak yönünde küresel enerji jeopolitiğinde ön plana çıkmaya başladıklarına tanıklık edilmektedir. Özellikle son dönemde yaşanan gelişmeler doğrultusunda enerji jeopolitiğinde yükselen değer haline gelmeye başlayan Türkiye bunun örneklerindedir.

Türkiye'nin bir süredir enerji merkezi olmak gayesi doğrultusunda adımlar attığı bilinmektedir. Bununla birlikte bu doğrultuda önemli gelişim gösterdiği aşıkardır. Türkiye'nin enerji merkezi olmanın birçok gerekliliklerini yerine getirmesini bu kapsamda ele almak mümkündür. Enerji merkezi ülke pozisyonu için gerekli adımları sistemli ve aşamalı bir şekilde yerine getiren Türkiye için Ukrayna-Rusya arasında süre gelen çatışmaların tetiklediği ve sınır aşan sorun haline gelen enerji

krizi önemli bir fırsat niteliğindedir. Öyle ki başta Avrupa ülkelerinde, enerji krizinin etkilerinin derinleştiği son günlerde Türkiye, enerji merkezi olarak gündeme getirilmiş ve bir bakıma küresel enerji güvenliğinin tesisinde dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu bağlamda son dönemde enerji jeopolitiğindeki değişimlerin küresel enerji denkleminde etkilerini Türkiye'nin yükselişi olarak nitelendirmek mümkündür.

Kaynakça

- Akbaş, F. ve Ürün, E. (2016). Enerji güvenliği: Bölgesel enerji merkezi Türkiye. Sosyal Bilimler Dergisi, ICEBSS Özel Sayısı, 103-113.
- Akncı, S. (2022). 1 saat kesinti 18 milyon TL kaybettiriyor. Erişim: Dünya Gazetesi: <https://www.dunya.com/ekonomi/1-saat-kesinti-18-milyon-tl-kaybettiriyor-haberi-344340>
- Anlar, A. (2017). Farklı bakış açıları ile enerji güvenliği üretici, tüketici ve transit ülkeler: Türkiye örneği. International Journal of Economic and Administrative Studies, 19, 59-88.
- BOTAŞ. (2022a). Silivri yer altı doğal gaz depolama tesisi. Erişim: <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/silivri-yer-alti-dogal-gaz-depolama/21>
- BOTAŞ. (2022b). Tuz Gölü yer altı doğal gaz depolama tesisi. Erişim: <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/tuz-golu-yer-alti-dogal-gaz-depolama/23>
- BOTAŞ. (2022c). Marmara Ereğlisi LNG terminali. Erişim: <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/marmara-ereglisi-lng-terminali/20>
- EPIAŞ. (2018). Enerji piyasaları işletme anonim şirketi esas sözleşmesi. Erişim: <https://www.epias.com.tr/wp-content/uploads/2018/06/EPIAŞ-ESAS-SÖZLEŞME.pdf>
- EPIAŞ. (2022a). Tarihçe. Erişim: <https://www.epias.com.tr/epias-kurumsal/tarihce/>
- EPIAŞ. (2022b). Hakkımızda. Erişim: <https://www.epias.com.tr/epias-kurumsal/hakkimizda/>
- Harunoğulları, M. (2020). Enerji dağıtım merkezi perspektifinden Türkiye'nin enerji jeopolitiği. Mukaddime, 11(1), 177-211.
- Kakışım, C. (2020). Türkiye'nin bölgesel doğal gaz merkezine dönüşebilme potansiyeli. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 8(24), 255-280.
- Karagöl, E. T. (2013). Türkiye'de enerji borsası. SETAV. Erişim: <https://www.setav.org/turkiyede-enerji-borsasi/>
- Karagöl, E. T. (2016). Türkiye enerji merkezi olabilir mi?. Kriter Dergisi. Erişim:

- <https://kriterdergi.com/ekonomi/turkiye-enerji-merkezi-olabilir-mi>
- Karagöl, E. T., Kavaz, İ., Kaya, S. ve Özdemir, B. Z. (2017). Türkiye'nin milli enerji ve maden politikası. Ankara: SETA Yayınları.
- Karataş, H. (2022). Examination of energy security in context of supply, demand and transition security. *Journal of SDE Academy*, 2(5), 40-69.
- Leal-Arcas, R., Peykova, M., Choudhury, T. ve Makhoul, M. (2015). Energy transit: Intergovernmental agreements on oil and gas transit pipelines. *Renewable Energy Law and Policy Review*, 6(2), 122-162.
- Mohammadi, M., Noorollahi, Y. ve Mohammadi-Ivatloo, B. (2019). An introduction to smart energy systems and definition of smart energy hubs. B. Mohammadi-Ivatloo ve F. Jabari (Ed.), *Operation, planning, and analysis of energy storage systems in smart energy hubs*. Cham: Springer International Publishing.
- Özdemir, V. (2022). *Enerji güvenliği ve doğal gaz piyasaları*. Ankara: Pankuş Yayınları.
- Sevim, C. (2012). Küresel enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği. *Journal of Yasar University*, 26(7), 4378-4391.
- Şahin, G. (2022). Türkiye, doğalgaz ticaretinin merkezi olabilir mi? *Fikir Turu*. Erişim: <https://fikirturu.com/jeo-strateji/turkiye-dogalgaz-ticaretinin-merkezi-olabilir-mi/>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022). Türkiye'nin uluslararası enerji stratejisi. Erişim: https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022a). Doğal gaz ve petrol boru hatları haritası. Erişim: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-haritalar>
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022b). Enerji diplomasisi. Erişim: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-diplomasisi-detay>
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022c). Petrol boru hatları. Erişim: <https://enerji.gov.tr/neupgm-boru-hatlari-ve-projeleri>
- Türkiye Gazetesi. (2022). Türkiye, Avrupa'nın doğal gaz merkezi mi olacak? İşte teknik sorulardan yasal düzenlemelere kadar cevap arayan her şey. Erişim: <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/iran-istihbarat-bakani-hatip-macron-cianin-alt-kademeli-bir-istihbarat-unsuru-tarafindan-yonetiliyor-932873>
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı. (2021). Karadeniz'de Kuzey Sakarya gaz sahası'nda 135 milyar metreküp'lük yeni keşif. Erişim:

<https://www.tpao.gov.tr/file/2111/amasra-1-kuyusundaki-kesfe-iliskin-basin-aciklamasi-607619375497518f.pdf>

- Winrow, G. M. (2013). The southern gas corridor and Turkey's role as an energy transit state and energy hub. *Insight Turkey*, 15(1), 145-163.
- Yılmaz, D. (2021). Türkiye'nin enerji politikası ve altyapısı bağlamında enerji hub potansiyeli. *Ulusal Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi*, 1(1), 33-48.

Extended Abstract

Many radical changes are occurring around the world concerning energy. Therefore, the only thing that does not change is that energy continues to be one of the most vital inputs for the sustainability of the available functionality of states. It seems that in light of the available data, it is possible to state that this quality of energy sources will become one of the dogmas of the literature. On the other hand, developments have been witnessed in the last period, especially in bringing energy-related changes to the fore. In this period, where the transformation process in the global energy order has accelerated, it is possible to consider the developments in the context of the transition process in this context. So much so that the conflict, which turned into a *war* between Russia and Ukraine, had important repercussions in the field of energy. For example, while the energy transformation movements gained momentum in this period, it is seen that some new situations began to emerge in the energy equation and actors of the transition process. In this context, it is possible to state that the conflicts between Russia and Ukraine are an important dynamic in the emergence of some changes and innovations in the energy field.

One of the most important effects of the ongoing conflicts between Russia and Ukraine in the energy field is the emergence of the energy crisis, which has become inevitable to expand globally, starting from Europe. In this context, it is possible to state that a severe energy crisis awaits the world. Therefore, it is only a matter of time before the world will be adversely affected by a possible crisis in a vital area such as energy. The available data also support this. For example, it is possible to deal with the fact that the economies of many developed member states of the European Union (EU) were severely affected by the energy crisis, leading to social unrest. Because the conflicts between Russia and Ukraine brought about a significant interruption of the energy supply.

The supply interruption, which has become a serious energy security problem for Europe, has started to evolve into a worldwide threat in a short time. For example, it is possible to consider developments such as the fact that some US states that cannot meet their energy needs come to the point of breaking the embargoes and that China will stop Liquefied natural gas (LNG) exports and use the supply there for its own domestic consumption. Therefore, as can be seen, the world is in danger of a serious energy crisis. On the other hand, it is witnessed that several states benefited from the crisis, which means *opportunity* in Chinese to their advantage. Turkey is one of these states. In light of all these, within the scope of the study, the ascension process in the change process in the global energy equation, which we can characterise as one of the effects of Turkey's energy crisis, is analysed. In this direction, the effect of the armed conflicts between Russia and Ukraine on the energy field and the changes in the global energy equation are discussed first. After that, Turkey's active role in the process and the process of becoming one of the key actors in the changing energy equation are evaluated. In the last part of the study, Turkey's development in the field of energy and its rise in the global energy equation are analysed.

¹ Doğal gazla ilişkili olarak tam anlamıyla küresel bir pazar mekanizması ve piyasa oluşumunun varlığından söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla petrolün ikamesi olarak nitelendirilen stratejik enerji kaynaklarından bir diğeri doğal gazın ticari faaliyetleri bir takım farklı fiyat mekanizma ve oluşumlar kapsamında yürütülmektedir. Bu bağlamda dünyanın farklı yerlerinde üç farklı yapılanma ve fiyat mekanizması karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu oluşumlar Amerika Kitası, Avrupa Kitası ve Asya Kitası'nda faaliyetlerini sürdürmektedirler. Dolayısıyla entegre olmuş küresel bir doğal gaz piyasası varlığından henüz tam anlamıyla söz etmek mümkün değildir.

² Binlerce kilometre uzunluğa ulaşabilen boru hatları, tercih edilen güzergâha göre bir veya birden fazla ülkenin kara ve deniz sınırlarından geçebilmektedir. Enerji nakil hatlarının geçtiği bu ülkeler ise geçiş ülkesi olarak tanımlanmaktadır. Geçiş ülkeleri, coğrafi konumlarına, enerji altyapılarının gelişmişliğine, üretici ve tüketici ülkeler arasında enerji ticaretindeki pozisyonlarına göre farklı roller üstlenmektedir. Geçiş ülkelerine atfedilen bu rollerden biri transit ülkedir (Kakışım, 2020, s. 257).

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Özdemir, 2022).

⁴ Silivri Doğal Gaz Yer Altı Depolama Tesislerine yönelik geliştirilen Faz-I ve Faz-II Projeleri kapsamında tesisin depolama, enjeksiyon ve geri üretim kapasiteleri artırılmış olup, halihazırda 3,19 milyar Strandar Metre Küp (Sm³) depolama ve 28 milyon Sm³/gün geri üretim kapasitesine ulaşılmıştır (BOTAŞ, 2022a).

⁵ Tuz Gölü Doğal Gaz Yer Altı Depolama Projesi I. ve II. Etap çalışmaları Tuz Gölü'nün yaklaşık 40 km güneyinde, Aksaray ili, Sultanhanı ilçesinde gerçekleştirilmektedir (BOTAŞ, 2022b).

2023 YILI EN İYİ DOKTORA TEZİ ÖDÜLÜ

KTÜ - Uluslararası İlişkiler Bölümü en iyi "Doktora Tezlerini" ödüllendiriyor.

Eğer doktora tezinizi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanlarında Türkiye Cumhuriyeti Üniversiteleri'nde Türkçe veya İngilizce dillerinde yazmış ve **01 Haziran 2022** ile **30 Temmuz 2023** tarihleri arasında başarıyla savunmuşsanız bu ödül sizin olabilir.

Aday gösterilme için son başvuru tarihi: **01 Ağustos 2023**

www.ircongress.org

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER KONGRESİ

18-21
Ekim
2023

Trabzon

6.
th

POLITICS
&
INTERNATIONAL
RELATIONS
CONGRESS

Özet Gönderim Son Tarihi: 01 Temmuz 2023

Abstract Submission Deadline: 01 July 2023

Ortaklarımız

#polir2023

